

OSMANLI DÖNEMİ ALBÜM PORTRELERİ ANLATISINDA EPİK FİLM TASARIMINA KAYNAKLIK EDECEK ÖZELLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: LEVNI'NİN ALBÜMÜNDEKİ BAZI PORTRELER ÜZERİNDE BİR GÖRSEL SOSYOLOJİ OKUMASI

İNÇİ YAKUT
Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Sinema Anabilim Dalı
incyakut@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışma ile 18.yy Osmanlı Dönemi tasvir sanatlarının bir örneğini oluşturmuş minyatür tekniği ile yapılmış albüm resimleri içinde yer alan boy portreleri anlatısındaki karakter ve mekan tasarımlarının epik film tasarımına kaynaklık edebilecek karakteristik anlatım özellikleri ortaya konmuştur. Levni'nin boy portre minyatür çalışmasından oluşan albümünde (H 2164 kodlu) yer alan portreler arasında döneme özgü bir konuma sahip olan karakterlerin kimliklerinin betimlendiği tasvirlerden bir seçki oluşturularak bunlar üzerinde karakter ve karakteri çevreleyen mekan-nesneye yönelik bir sosyal göstergebilim analizi uygulanmıştır. İnceleme konusu yapılan Levni'nin tasvirlediği tek yaprak şeklinde boy portrelerde yer alan Tasvir sayfalarında gerek figürlerin ve figürlerin içinde buldukları mekan-dekorların gerekse tasvirdeki yazılı kısa metinlerin sahip oldukları özellikler, bu sayfalarda geçmiş dönemlere özgü gerçekliği belli bir düzeyde vermeye çalışan, epik gerçekliği barındıran görsel öykü anlatımının yer aldığı bir anlatının varlığını vurgulamaktadır.

Osmanlı dönemine özgü epik film anlatısı için epik tip ve içinde yer aldıkları epik mekan-dekorlarının tasarımlarının oluşturulması sürecinde yararlanılacak kaynaklar arasında epik niteliğe sahip sanat alanlarına özgü yapıtların anlatıların tasarım kurgularından yararlanması önem taşımaktadır. Bu durum epik film anlatılarında döneme özgü sanatlar içinde özellikle figür ve mekan betimlemelerinde sembolik özellikleri ve görsel öykülemeyi gösteren albüm portrelerinin anlatılarından yararlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 18. yy albüm portre anlatısı, tip, epik anlatı, epik film, görsel öyküleme, görsel sosyoloji okuması.

TO BE EVALUATED THE FEATURES TO PROVIDE THE SOURCE TO EPIC FILM DESIGN IN THE OTTOMAN PERIOD ALBUM PORTRAITS NARRATIVE

ABSTRACT

This study puts forth the characteristic narration features that can be source to the epic film design of character and space designs in portrait narrative in the album painting from 18th century Ottoman Period painting arts made with miniature technique. Characters, spaces and décor objects in 6 portraits selected from a album painting by Levni in Topkapı Palace Museum are examined with social semiotics method. The features of figures, spaces , objects and small texts explaining figures in Portraits paintings in the study express a visual story narrative giving historical past period reality, that is, epic reality. It is important to benefit from design fictions of art areas that has epic features for Ottoman Period epic film narrative . This situation requires to benefit from album portraits showing visual narrative for epic films.

Key Words: *18th century portrait narrative, type, ,epic narrative, epic film, visual sociology reading.*

1.GİRİŞ

Bu çalışma 18.yy Osmanlı Dönemi tasvir sanatlarının bir örneğini oluşturan minyatür tekniği ile yapılmış albüm resimleri içinde yer alan boy portreleri anlatısında epik film tasarımına kaynaklık edecek karakteristik anlatım özelliklerini ortaya koymak ve böylece epik film için özellikle karakter ve mekan tasarımı sürecinde albüm resimleri içinde yer alan portre anlatısından yararlanma yöntemlerini belirlemektir. Araştırma ile Osmanlı dönemine özgü portre anlatısının konusu olan karakterlerin içinde buldukları mekan ve nesnelere olan ilişkileri içinde epik film öykülemesine kaynaklık etme ve veri oluşturma durumları irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili bir literatür değerlendirmesinin ardından Levni'nin tek yaprak şeklinde kırk iki adet boy portre minyatür çalışmasından oluşan albümünde (Topkapı Sarayı Müzesinde H 2164 kodlu albüm) yer alan portreler arasında döneme özgü bir konuma sahip olan karakterlerin kimliklerinin betimlendiği tasvirlerden bir seçki oluşturulmuş ve bunlar üzerinde karakter ve karakteri çevreleyen mekan-nesneye yönelik bir görsel sosyoloji okuması yapılmak üzere sosyal göstergebilim analizi uygulanmıştır. Araştırma boyunca öncelikle epik film tasarımının kaynağı olarak Osmanlı Dönemi minyatür sanatı ve albüm portre anlatısı konusu ele alınmış ve daha sonra albüm boy portreleri üzerinde bir görsel sosyoloji okuma uygulaması yapılmıştır.

2. EPİK FİLM TASARIMININ KAYNAĞI OLARAK OSMANLI DÖNEMİ MİNYATÜR SANATI VE ALBÜM PORTRE ANLATISI

Tarihteki geçmiş dönemlere özgü yaşantıların sanat alanlarında öyküleştirmelerinin yapılması istendiğinde epik gerçekliğin kurgulanmasında önemli role sahip olan anlatının kurucu öğeleri olarak belirli işlevleri olan epik kahramana bağlı karakter ve karakterlerin içinde yer aldıkları mekan-dekor tasarımlarının yapılabilmesi için esin kaynağı olabilecek öncelikle geçmiş dönemler hakkında bize bilgi vermeye çalışan ve o dönemlerde oluşturulmuş kanıt niteliğine sahip kaynaklara ulaşmaya gerek duyulmaktadır. Bu kaynaklardan bir kısmı geçmişten günümüze kalan, belirgin bir anlatı yapısına sahip olmayan, yoruma daha az açık, resmi kanıt niteliği taşıyan kaynaklar (yazılı tarihsel resmi belgeler, yapılar, nesnelere v.s.) olurken diğer kısmı da belirgin bir anlatı yapısına sahip olan, yoruma daha çok açık, görece olarak resmi olmayan kanıt niteliğine sahip kaynaklar (resim, edebi metin, yapılar, nesnelere v.s.) dir. Toplumda pek çok alanda (sanat, edebiyat, sağlık, ekonomi, siyaset, aile, kültür, bilim v.s.) tarihteki geçmiş dönemlere özgü bir çalışma yapıldığında, amaç, gerek doğrudan günümüzü ilgilendiren bir konuyu daha iyi betimlemek ve bugünün toplumsal yaşantısı hakkında doğru tespitlerde bulunup çözüm yolları oluşturabilmek ve geleceğe yön verebilmek olsun gerekse sadece geçmiş dönemi açıklayan aydınlatıcı bilgilerin elde edilmesi olsun, resmi olmayan niteliği taşıyan kaynaklar, resmi kaynakların veremediği ayrıntı, duygu ve düşüncelere verdiği önemle kimi zaman gerçeklerin daha iyi anlaşılmasını ve ya çok yönlü olarak anlamlandırılmasını sağlayarak ve bazende geçmişe dair hiçbir kanıtın bulunmadığı zamanlarda ilk elden açıklayıcı bilgiler vererek geçmişteki gerçekliğe dönük doğru analizler yapabilmesine ve bugünün izlerini geçmiş yaşantıda arayıp bulabilmeye olanak tanımaktadır. Özellikle sanat alanlarında tarihteki geçmiş dönemleri konu alan anlatılar

oluşturulması söz konusu olduğunda geçmişte yaşanan gerçekliği bugünün anlayışı içinde bugünün yapıtlarına çeşitli açılardan yansıtılabilmek ya da çağrışımlar yapma yoluyla yapıtlarda geçmişin etkilerini verebilmek için esin kaynakları olarak resmi kaynakların yanısıra belirgin bir anlatıya sahip olan sanat ve edebiyat alanlarının anlatı yapılarını inceleyerek anlatıyı oluşturan öğelerin özelliklerini sentezlemek önem taşıyan bir konudur. Fleischer, edebiyat türü kaynakların arşiv defterlerindeki kuru, kısa ve kopuk kayıtlara düşünsel tutarlılık kattığını, kişisellikten arındırılmış katı verilere ya da olgusal anlatılara anlam kazandırdığını ifade etmektedir (Fleischer 2013: 3). Burke, geçmişin maddi kültürünün, yani kanıtın müzelerde ve tarih kitaplarında yeniden kurgulanması sürecinde imgelerden yararlanılması gerektiğini, imgelerin insanların gündelik maddi kültürlerinin yeniden kurgulanmasında değer kazandığını belirtmektedir (Burke 2003:88). Bu şekilde sanatlararası etkileşim anlayışı ile hareket etmenin gerekli olduğu sanat alanlarından biri de sinemadır. Sinema hem tarihte oluşumuna katkıda bulunması ve temel oluşturması bakımından hem de üretimler (sinema yapıtları) oluşturulabilmesi açısından birçok sanat alanının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır ve bu konuda sanatlararası etkileşim anlayışına ihtiyaç duymaktadır. Resim, edebiyat, tiyatro ve fotoğraf alanları, anlatılarında yer alan karakter , mekan-nesne, zaman, öykü, kompozisyon düzeni, renk, ışık, çekim ölçüleri gibi içerik ve biçime yönelik unsurları ile sinemaya veri sağlayacak, kaynaklık yapacak özelliklere sahip bulunmaktadırlar. Ancak burada önemli olan konu sinemayı oluşturan anlatının türü ile ona kaynaklık yapacak sanat alanının anlatı türünün uygunluğu meselesidir. Farklı anlatı türlerine sahip sanat alanları birbirini beslese de anlatı türünün benzerliği sanat alanları arasındaki alışverişi daha da mümkün kılacaktır. Bu durumda epik niteliğe sahip olması istenen bir sinema anlatısına kaynaklık edecek, ona katkı sağlayacak sanat alanında da epik anlatı türüne ait özelliklerin yer alması sanatlararası etkileşime daha fazla olanak tanıyacaktır.

Tarihte geçmiş dönemlere özgü yaşantıyı betimlemeye çalışan sanat alanları anlatısında özellikle toplumda kahramanın rol oynadığı tarihsel olayların ya da geçmiş döneme özgü yaşantıda işlevsel bir öneme sahip karakterlerin ve içinde buldukları mekan ve nesnelerin betimlenmesi söz konusu olduğunda anlatı döneme özgü epik gerçekliği sunan bir epik niteliğe sahip olmaktadır. Osmanlı dönemine özgü epik gerçekliği betimleyen epik film anlatıları için oluşturulacak tasarımlarda kahramanların ya da işlevsel niteliklere sahip olan karakterlerin, belirli düzeylerde dönemin özelliklerini vurgulayan kalıplaşmış şablon karakterler olarak, yani döneme özgü karakteristik öneme sahip olan sembolik tipler olarak betimlenmeye çalışılması önemli bir konudur. Çünkü Osmanlı dönemine özgü epik gerçekliği yansıtan sözlü, yazılı ya da görsel tüm sanat alanlarının anlatılarına dönemin karakteristik özelliklerini taşıyan sembolik tip ve mekan betimlemeleri hakim durumdadır. Günümüzde oluşturulacak bir epik filme, geçmiş döneme özgü bir sanat alanı olarak minyatür sanatı, sinemayla olan benzer görsel unsurları taşıması nedeniyle öncelikli olarak kaynaklık edecek niteliğe sahiptir. Minyatür sanatında anlatıyı oluşturan karakter ve mekan kurgusunun özelliklerinin sinemaya uyarlanabilirliği, bu özelliklerin resim dilinden film diline aktarılabilirliği resim ve film dilinin anlatımlarında görsel göstergeler kullanmalarından dolayı diğer sanat alanlarına göre görece olarak daha olanaklıdır. Buna göre döneme özgü bir minyatür yapıtında

figürler ve figürlerin içinde yer aldıkları mekanlar resim sahnesinde hangi anlayışa göre konumlandırıldıysalar epik film sahnesinde de döneme özgünlüğün sunulması adına mümkün olduğu kadar bu anlayışa uygun gelen bir kurgulamanın yapılması önem taşıyacaktır.

Genel olarak minyatür yapıtlarında figürler ve mekan-dekorlar dönemin tarihsel gerçekliğinde belirgin, değişmez bir konuma, öneme ve işleve sahip izlenimini veren sembolik detaylarla tasvirlenirler. Bu yönüyle döneme özgü figür ve mekan-dekor ilişkisini öne çıkararak minyatür sanat alanına ait bir tür olan albüm portrelerinde figürler içinde yaşadıkları dönemin sembolik ayrıntılarını vererek dönemlerinin birer karakteristik temsilcisi, sembolik karakteri, tipleri olmaktadır. Epik anlatı öyküsünde figür bir kahramanlık olayının öznesi ya da döneme özgü bir işleve ve öneme sahip olan bir tiplene niteliğini taşımakta, öykünün mekanları, nesnelere ve diğer unsurları figürle olan bu ilişkileri bağlamında değer kazanmaktadır. Burada figürün taşıdığı sembolik nitelik, onu betimlemeye yardımcı olmak için varolan ve onunla ilişki içinde olan mekan, nesne gibi diğer unsurların da sembolize edilmesini gerekli kılmaktadır. Epik anlatının doğduğu epik destan kişilerine bakıldığında tipolojik yapının merkezi kahraman tipi ve alt tipler olmak üzere iki ana unsura ayrıldığı görülmekte ve tipler burada bütün olayların etrafında döndüğü kahramana eylemlerinde yardımcı olduğu gibi onun bir takım özellikler kazanmasında da etkili olmakta, toplumun kendilerine atfettikleri özelliklere göre belli bir konumda ve kalıpta bulunmaktadır (Temur, 2012:14-16). Epik mekan ve nesnelere de epik kahraman ve tiplerle olan ilişkileri içinde konumlandırılırlar. Bahtin'e göre epik türü karakterize eden nitelikler, ulusal bir epik geçmiş (mutlak geçmiş), ulusal gelenek ve mutlak bir epik mesafe (anlatıcıyı ve izleyiciyi içinde yaşadığı zamandan ayıran) olarak ifade edilmektedir (Bahtin, 2014:167). Bu tanım epik anlatı türünün tarihte geçmiş yaşantıya özgü gerçekliklerle olan bağlantısını göstermekte ve günümüzde de sanat alanlarında geçmiş gerçekliği işleyen bu anlatı türünün işlevselliğini ifade etmektedir. Epik destanda anlatıcının ya da icracının, tarihi olayları içinde bulunduğu bağlama ve çağın şartlarına göre yeniden yorumlaması söz konusu olmaktadır (Temur, 2012:6-7). Günümüzün sanat alanlarında epik anlatı yapısı, geçmişin yeniden inşasını sağlamak amacıyla genellikle destanın niteliklerinin temel özellikleriyle oluşturulmaktadır. Tarih sahnesinde geçmişte görülen sanat alanlarındaki yapıtlarda yer alan tarihi doku da genel olarak destanın niteliklerini barındırmaktadır.

Osmanlı Dönemi albüm portrelerinde çoğunlukla figürlerin ve içinde buldukları mekanların ve dekor nesnelere sembolik özellikleri, öykü anlatımına benzeyen bir yolla, yani, figür, mekan ve nesne arasındaki ilişkilerin bir anlam oluşturma adına görsel göstergeler aracılığı ile sembolize edilmesiyle betimlenmeye çalışılmış ve bu yönüyle portre bir anlatı yapısı oluşturarak epik gerçekliği gösteren bir niteliği ortaya koymuştur. Bu albümlerden bir kısmı padişah portrelerinden bir kısmı da özellikle 17.yy'dan itibaren Sultan dışında döneme özgü karakteristik figürlerin de görselleştirildiği boy portrelerinden oluşmaktadır. 18.yy'da döneminin bazı öykü kahramanlarını görselleştirmeye çalışan Levni'nin sunduğu Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde bulunan albümünde yer alan boy portreler ve yine Abdullah Buhari tarafından döneme

özgü karakteristik figürlerin tasvirlendiği boy portreleri Sultanla olan ilişkileri bağlamında konumlandırılan figürler olarak içinde buldukları mekan ile birlikte tasvirlenmişlerdir. Genel olarak islam sanatlarında tasvirde bir konunun temsilinden ziyade yani inanılabilecek kadar gerçek bir görüntü ortaya koymaktan, bir şeyi en iyi şekilde görüntüleyerek ona vücut vermekten, görüntü ile anlamı fiziksel olarak görünür kılmaktan ziyade bir şeye işaret etmek, ima ederek onu hayalde canlandırmaya çalışmak önem taşımaktadır (Erzen 2011:64). İslam sanatlarının temel bakış açısına sahip olmakla beraber Osmanlı Dönemi Türk sanatlarını diğer islam sanatlarından ayıran en önemli özellik, bir konunun toplumun genel kavrayışını yansıtan sembolik niteliklerinin betimlenmesi yoluyla döneme özgü olarak üretilen bir tür naturalist-realist üslup içinde epik gerçekliği vurgulayacak şekilde tasvirlenmesidir.

3. LEVNI'NİN ALBÜM BOY PORTELERİ ÜZERİNDE BİR GÖRSEL SOSYOLOJİ OKUMASI

Bu bölümde 18.yy Osmanlı Döneminin önemli nakkaşlarından olan Levni'nin minyatür çalışmasından oluşan bir albümünde (Topkapı Sarayı Müzesi H 2164 kodlu albüm) yer alan boy portre tasvirlerinden dönemin karakteristik sosyal statü özelliklerini betimleyen 6 portre seçilerek bunların üzerinde sosyal göstergebilim tekniği uygulanarak bir görsel sos-yoloji okuması yapılmıştır. Levni'nin bu albüm çalışması tek yaprak şeklinde kırk iki adet portreden oluşmaktadır (İrepoğlu, 1999:168).

Fig.1'deki tasvirde, hükümdarın her zaman yanında bulunan ağalardan Sultan'ın kılıcını taşıyan Silahdar ağa ile hazine-i Hümayunun korunması gibi birçok görevi yerine getiren Hazinedar ağa tipleri sembolize edilmiştir. Tasvirde figürlerin kimlikleri ve konumları hakkında bilgi veren görsel unsurlar arasında uzun parçalı başlıkları, başlıkların altından yüzlerinin iki yanına düşen zülüfleri, omuzlarının biraz altına düşen yarım kollu desenli, yakalı ve parçalı kaftanları, kaftanlarının omuz hizasından görünen içine giydikleri entarilerinin kol ağzları büzgülü desensiz sade kolları, ellerin ve yüzün saygıyı ifade edecek şekilde duruşu öne çıkmaktadır. Tasvirde figürlerin aynı biçim, desen ve unsurlara sahip giysilerle aynı yöne aynı sabit bakışlarla bakarken ellerini birbirine kavuşturmuş hareketsiz bir şekilde emir almayı bekliyor gibi betimlenmeleri burada figürlerin Sultana hizmet etmek üzere harekete geçmeye hazır olduklarını bildiren belirtiler olup bunlar kompozisyona hareket kazandırmaktadır. Yukarıda ifade edilen tüm bu unsurlar portrede öykü yaratan unsurları oluşturmaktadır.

Figürlerin parçalı uzun başlıklarının kenarındaki desenlerinin, kırmızı renkte kaftanlarının üzerindeki desenlerinin, kemerlerinin altın rengi görünümüleri, tasvirdeki görevlilerin saray içinde doğrudan Sultan'a hizmet etmek üzere bulunduğunu göstermektedir. Burada giysilerin ve aksesuarların aldığı bu görünüm , yani giysilerin altın gibi değerli madeni tellerden desenlenmiş ve aksesuarların da bu madenlerden yapılmış olan görünümüleri ancak saray hizmeti için kullanılabilecek resmi giysi ve aksesuarların kullanımına örnek oluşturmaktadır.

Figürlerin çini izlenimi veren duvar düzlemi önünde iri çiçek ve hançer yapraklarıyla desenlenmiş bir halı üzerinde duruyor olarak betimlenmeleri saray içi bir iç mekanda bulunulduğunu ifade etmektedir .

Fig. 2'deki tasvirde, Sultan'ın özel hizmetinde olan bir Has oda hizmetkarı tipi sembolize edilmiştir. Tasvirde sağ üst köşede yer alan Osmanlı Türkçesiyle yazılı "Sultan Osman'ın Hizmetkarı Cafer Bey" isimli yazılı ibare, figürü betimleyen ve seyircide figürün kimliği ve konumu hakkında doğru bir izlenim uyandırılmasına olanak sağlayan bir açıklayıcı/ tanıtıcı araç olarak yer almaktadır. Portreyi tanıtıcı bu yazı portre öyküsü hakkında bilgi vermektedir. Tasvirde figürün kimliği ve konumu hakkında bilgi veren görsel unsurlar, başlığının altından yüzünün iki yanına düşen zülüfleri, bir elinde mavi bezemeli porselen görünümlü tabaklı kahve fincanını tutup diğer elinde kahve örtüsünü tutması olup öykünün konusunu oluşturmaktadır. Burada figürün bir eliyle havada fincanı tutarken diğer eliyle de aşağıda örtüyü tutuşunun gösterilmesi ile hizmet etmek üzere ileriye doğru bir adım atar gibi duruşu kompozisyona hareket katmakta, öyküyü tamamlayan bir unsur olmaktadır.

Figürün beden hareketlerinin betimlenmesi hareket halinde olduğunu bildirmek üzere yapılmıştır. Hizmetkarın silindirik şeklinde, üstü desenli baş giysisinin, çin bulutu ve şemse benzeri serpmeye motifli pembe üst dış giysisinin üzerindeki desenlerin, giysi üzerindeki kemerin, giysi kol yemini, ayakkabılarının ve elinde tuttuğu örtünün kenarlarındaki desenin altın sarısı rengi görünümü, hizmetkarın saray içinde doğrudan Sultan'a hizmet ettiğinin göstergelerinden biridir. Çünkü figürün giysisinin bu görünümü onun değerli madeni tellerle desenlenmiş unsurlara sahip olarak ancak saray içinde giyilebilecek resmi bir giysi olduğunu göstermektedir.

Figürün stilize edilmiş çiçek (gül) ve otların yer aldığı çimen üzerinde betimlenmesi dış mekanda bulunulduğunu göstermektedir. Ayrıca tasvirin sağ ve sol üst köşelerinde bulunan tezhip unsurları tasvirde tiyatral bir sahne atmosferi oluşturmuştur.

Fig. 3'deki tasvirde, 18.yy'ın daha çok gündelik yaşamından alınan iplik eğirmekte olan bir tip sembolize edilmiştir. Tasvirde figüre bu kimliği ve konumu kazandıran unsur, figürün işini icra etmek üzere bir elinde ipliği ve diğer elinde iplik eğirme aracını tutmasıdır. Tasvirde figürün işini o anda yapmakta oluşunu ifade eden belirtiler ellerinden birinin havaya kalkık diğerinin aşağıda duruşu ile ileriye doğru bir adım atarak hareket halinde olduğunun gösterilmesi kompozisyona hareket unsurunu katmaktadır. Sıralanan tüm bu unsurlar portre öyküsü hakkında bilgi veren özellikleri oluşturmaktadır.

Figürün üzerinde stilize edilmiş çiçek desenli turuncu renkte üst dış giysisindeki ve kol yemlerindeki desenin gümüş rengi görünümü ile dış giysi üzerindeki kemerinin, kollarındaki bileziklerin, baş giysisi olarak kırmızı motifli yemenisideki sırmanın, ayakkabılarının ve yüzüğünün altın sarısı rengi görünümü figürün sarayla bağlantılı bir hizmet içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Figürün giysisindeki dokuma, desen ve aksesurlarındaki bu görünüm giysi üzerinde değerli madenlerin (altın ve gümüş) kullanıldığını bildirmekte ve bu madenlerin varlığı da tasvir edilen figürün ancak saray

inde yaşayan ya da sarayla doğrudan bir resmi bağlantısı olmak üzere saray dışında yaşayan bir tipin varlığına işaret etmektedir.

Figür gece izlenimini veren koyu lacivert fonda küçük tepecikler üzerine yayılan stilize edilmiş çiçekli (gül, lale v.s.) yaprakların ve otların bulunduğu yer üzerinde betimlenmiştir. Bu durum figürün dış mekanda tasvir edildiğini göstermektedir. Ayrıca tasvirin sağ ve sol üst köşelerinde bulunan tezhip unsurları da figürün tiyatral bir sahnede adeta rol oynadığını ifade etmektedir.

Fig. 4'deki tasvirde, saray içi yaşantıda sazende denilen müzik eğitimi almış haremdeki cariyelerden oluşan bir müzisyen grup tiplemesi tasvir edilmektedir. Tasvirde figürlere bu kimliği ve ko-numu kazandıran unsurlar, figürlerin bir iç iç mekan içinde düzenli bir şekilde birarada bulunup çalgı aletlerini (zurna, tanbur, v.s.) ellerinde tutup çalıyor ya da üflüyor biçimde duruşlarıdır. Figürlerin çalgı çalma eyleminde bulduklarını gösteren belirtiler üfleme için yüz ifadelerinin(mimikler), parmakla çalgı çalma için el ve kol duruşlarının (jest) ifadeleri olup bunların kompozisyona hareket özelliği kattığı görülmektedir. Burada belirtilen tüm bu unsurların portreye öykü özelliği katan öğeler olduğu görülmektedir.

Tasvirde figürlerin giysilerindeki serpme motifli desenlerinin, kemerlerinin, yemenilerindeki sırmaların, kollarındaki bileziklerinin, yüzüklerinin ve ayakkabılarının altın sarısı rengi görünümü onların sarayla bağlantılı bir mesleği icra ediyor oluşlarını betimlemek için oluşturulmuştur. Sarayda hizmet gören kişilerin giysilerinde sarayın ihtişamına uygun düşen altın gibi değerli madeni tellerden yapılmış desenlerin ve aksesuar olarak değerli taşların (zümrüt) kullanımı yaygındır.

Figürlerin serpme desenli duvar önünde, yeşil mermer izlenimi veren iki sütun üzerinde gri mermer görünümüne sahip kemerin altında yer alışları ve lacivert minderlerin üzerinde oturuyor şekilde duruşları figürlerin saray içi bir iç mekanda bulduklarını ifade etmektedir. Tasvirde mermer sütunlu kemerle birlikte kemerin üzerinde ve sütunun altında resimlenen halkar motifli iki bordüre yer verilmesi figürlerin tiyatral bir sahnenin parçaları olarak görülmesine olanak sağlamaktadır.

Fig. 5'deki tasvirde, Sultan'ın özel hizmetinde olan saltanat alayında Sultan'ı korumakla görevli olan bir tip sembolize edilmiştir. Tasvirin sağ üst köşesinde yer alan Osmanlı Türkçesiyle yazılı "Peyklerden Halil İbni Üveys Ağa" isimli ibare, seyircide figürün kimliği ve konumu hakkın-da doğru bir izlenim uyandırılmasına olanak sağlamak üzere doğru ve açık bir şekilde betim-lenmesine yardımcı olan bir tanıtıcı araç olarak yer almaktadır. Tasvirde figürün kimliği ve konumu hakkında bilgi veren görsel unsurlar baş giysisi olarak kullandığı sorguçu miğfer, elinde tuttuğu ay biçiminde balta, omuzdan gelen kemerli kınısı içindeki murassa kılıç, ayaktaki tozluklar ve koşmaya olanak tanıyan geniş dış giysisidir. Figürün bir elini havaya kaldırır olarak ve ileriye doğru bir adım atar gibi gösterilmesi figürün Sultan'a hizmet etmek üzere hareket halinde olduğunu bildiren belirtiler olarak görülebilir ve bunlar kompozisyona hareket katmaktadır. Yukarıda belirtilen tüm bu unsurların portreye öykü niteliği kazandıran özellikler olduğu görülmektedir.

Figürün sorguçlu miğferinin, elinde tuttuğu ay biçiminde baltanın, kılıcın kabzasının ve kınının uç kısmının, kemer deseninin, giysi kol yeninin altın rengi görünümü figürün saray içinde doğrudan Sultan'a hizmet ettiğinin göstergelerinden biridir. Çünkü figürün giysisinin aldığı bu görünüm onun birçok unsurunun değerli madenlerden yapılmış ve madeni tellerden desenlenmiş ancak saray içinde giyilebilecek resmi bir giysi olduğunu göstermektedir. Figürün küçük tepecikler üzerine yayılmış stilize edilmiş çiçek (gül) ve otların arasında yürüyor olarak betimlenmesi dış mekanda bulunduğunu göstermektedir.

Fig. 6'daki tasvirde Sultan'ın avlanmasında hizmet eden bir tip sembolize edilmiştir. Tasvirde figürün kimliği ve konumu hakkında bilgi veren görsel unsurlar başlık olarak kullandığı kürkle çevrili baş giysisi, özel koruyucu eldivenin üzerinde duran boynundan ipe bağlı avcı kuşu, yanında duran av köpeği, sade üst dış giysisi, çizmeleri ve kınındaki kılıcıdır. Figürün bir elini avcı kuşu tutmak için havaya kaldırıp diğer elinde de kuşun boynundan bağlı ipi tutuyor olarak, kuşun kanatlarını uçmak üzere havaya kaldırır gibi, av köpeğinin eyleme geçmek üzere emir almak için sahibinin yüzüne bakıyor gibi ve figürün öne doğru bir adım atıyor gibi betimlenmesi burada tüm figürlerin (doğancının yönlendirmesiyle avcı kuş ve avcı köpeğinin) hizmet etmek üzere eylem halinde olduklarını bildiren belirtiler olarak kompozisyona hareket katma amacıyla yer aldıklarını göstermektedir. Yukarıda belirtilen tüm özelliklerin portre öyküsü yaratmada önemli unsurlar olarak konumlandırıldıkları anlaşıl-maktadır.

Figürün üst dış giysisi üzerindeki kemerinin, giysi kol yeninin, eldivenindeki desenin, kılıç kabzasının ve kılıç kınının ucunun, ayakkabılarının ve avcı kuşun boynundaki ve ayaklarındaki altın para görünümündeki madenin altın rengi görünümü, tasvirdeki görevlinin saray içinde doğrudan Sultan'a hizmet etmek üzere bulunduğunu göstermektedir. Çünkü gerek figürün giysisinin ve aksesuarlarının gerekse figürün yanındaki avcı kuşun taşıdığı aksesuarın aldığı bu görünüm değerli madenlerden yapılmış ve madeni tellerden desenlenmiş olarak ancak saray hizmeti için kullanılabilir resmi giysi ve aksesuarlara örnek oluşturmaktadır. Figürün küçük tepecikler üzerine yayılmış stilize edilmiş çiçek (gül) ve otların arasında bir adım atmış olarak betimlenmesi dış mekanda bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca tasvirin sağ ve sol üst köşelerinde bulunan tezhip unsurları tasvirde tiyatral bir sahne atmosferi oluşturmuştur.

4.SONUÇ

Bu çalışma ile 18.yy Osmanlı Dönemi tasvir sanatlarının bir örneğini oluşturmuş minyatür tekniği ile yapılmış albüm resimleri içinde yer alan boy portreleri anlatısındaki karakter ve mekan asarımlarının epik film tasarımına kaynaklık edebilecek karakteristik anlatım özellikleri ortaya konmuştur. Levni'nin boy portre minyatür çalışmasından oluşan albümünde (H 2164 kodlu) yer alan portreler arasında döneme özgü bir konuma sahip olan karakterlerin kimliklerinin betimlendiği tasvirlerden bir seçki oluşturularak bunlar üzerinde karakter ve karakteri çevreleyen mekan-nesneye yönelik bir sosyal göstergebilim analizi uygulanmıştır. İnceleme konusu yapılan Levni'nin tasvirlediği tek yaprak şeklinde boy portre lerde yer alan Tasvir sayfalarında gerek figürlerin ve figürlerin

içinde buldukları mekan-dekorların gerekse tasvirdeki yazılı kısa metinlerin sahip oldukları özellikler, bu sayfalarda geçmiş dö-nemlere özgü gerçekliği belli bir düzeyde vermeye çalışan, epik gerçekliği barındıran görsel öykü anlatımının yer aldığı bir anlatının varlığını vurgulamak-tadır. Bu çalışma ile Osmanlı dö-ne-mine özgü portre anlatısında yer alan anlatı konusu olan kahramanla bağı olan belli işlevleri yapan tiplerin , tiplerin içinde buldukları mekanların, dekor nesnelere ve tasvirde yer alan yazılı kısa açıklamaların epik gerçekliği gösterme biçimlerinin günümüz epik film öykülemesine kaynaklık edecek tasarımlar için veri oluş-turacak bir niteliğe sahip oldukları ortaya konulmuştur.

Çalışmada Osmanlı dönemine özgü portre anlatısının konusu olan karakterlerin dönemin kültürel özelliklerini taşıyan ve belli bir işleve sahip stilize edilmiş şablon ve sembolik karakterler olarak betimlendiğini görülmektedir. Şablon karakterler epik anlatının temel özelliklerinden olup epik tip olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Tasvirlerde karakterlere epik tip olma özelliğini kazandıran unsur, epik anlatıda öne çıkan epik kahraman olarak Sultanın hizmetinde belli işlevleri yerine getirmekten sorumlu olan tipler olarak betimlenmeleridir. Bu betimlemelerde figürlerin Sultanın hizmetinde olarak yerine getirdikleri işlevler ve bunların sunumu, dönemin toplumsal ortak kabul ve uzlaşısına dayalı olarak değerlerini temsil etmekte, dönem için bir şablon oluşturmakta ve böylece sembolik bir niteliğe ve öneme sahip olmaktadır. Epik tip olarak figürlerin yerine getirdikleri işlevlerle varolmasına hizmet eden yardımcı unsurlar, figürlerin işlevlerini yerine getirirken kullandıkları kostüm ve aksesuarlar ile içinde buldukları mekan-dekor düzeni ve dekor nesnelere. Bu nedenle tasvirlerde yer alan kostüm, aksesuar, mekan ve dekor nesnelere tasarımları epik tipin işlevlerinin nitelikleri hakkında bilgi veren, geçmiş dönemin ortak kabullerine dayalı olarak sembolik değere sahip olan epik niteliğe sahip tasarımlardır. Tasarımlarda bu sembolleştirmeye hizmet eden öğeler olarak sözsüz iletişimin tüm imkanlarının kullanılmasıyla oluşturulmuş figürlerin stilize edilmiş yüz ifadeleri (mimikler), duruş ve hareketleri (jest), kullanılan kostüm ve aksesuar-ların dokuma, biçim, renk, desen ve yapım malzemeleri ile figürlerin içinde buldukları mekan kurgusu ve dekor nesnelere dokuma, biçim, renk, desen ve yapım malzemeleri; bazı tasvirlerde yer alan figürlerin işlevlerine eşlik eden açıklayıcı yazılar ve çoğu yerde tasvirin sağ ve sol üst köşelerinde yer alan köşebentlerle oluşturulmaya çalışılan tiyatral bir sahne atmosferi sıralanabilir. Portrelerin bazılarında tasvir sayfasının sağ üst kısmında yazılı kısa açıklayıcı metinlerde yer alan figürlerin isimleri, meslekleri ya da sosyal hayatta oynadıkları rollerini açıklayan kelime veya kelime gruplarından oluşan kısa ifadelerin epik figür ve mekan-dekorla olan uyumu eserin belge değerini arttırmaktadır.

Osmanlı dönemine özgü epik film anlatısı için epik tip ve içinde yer aldıkları epik mekan-dekorlarının tasarımlarının oluşturulması sürecinde yararlanılacak kaynaklar arasında epik niteliğe sahip sanat alanlarına özgü yapıtların anlatıların tasarım kurgularından yararlanılması önem taşımaktadır. Bu durum epik film anlatılarında döneme özgü sanatlar içinde özellikle figür ve mekan betimlemelerinde sembolik özellikleri ve görsel öykülemeyi gösteren albüm portrelerinin anlatılarından yararlanılması zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Bahtin, M. 2014. *Karnaval dan Romana*, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Burke, P. 2003. *Afişten Heykele, Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları*, çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: Kitapyayınevi.
- Erzen, J.N. 2011. *Çoğul Estetik*, İstanbul: Metis.
- Fleischer, C. H. 2013. *Tarihçi Mustafa Ali-Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- İrepoğlu, G. 1999. *Levni-Nakış, Şiir, Renk*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Temur, N. 2012. *Manas Destanı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

Fig. 1 Silahdar ve Hazinedar Ağalar
(2a numaralı sayfa)

Fig. 2 "Sultan Osman'ın Hizmetkarı Cafer Bey"
İsimli Figür (2b numaralı sayfa)

Fig. 3. İplik Eğiren Kadın
(11a numaralı sayfa)

Fig. 4 Sazendeler
(17b numaralı sayfa)

Fig. 5 Peyklerden Halil İbni Üveys Ağa
(3a numaralı sayfa)

Fig. 6 Köpekli Doğancı
(21a numaralı sayfa)